Consultatie verslag AMvB Dierwaardige vleesveehouderij

1. **Inleidend**

Onderwerp van de consultatie

Naam:	Besluit van .. , houdende wijziging van het Besluit houders van dieren, het Besluit diergeneeskundigen en enkele andere besluiten vanwege het aanwijzen van gedragsbehoeften van in de veehouderij gehouden varkens, runderen en pluimvee en daarmee samenhangende houdvoorschriften en het verbieden van enkele lichamelijke ingrepen in de veehouderij (Besluit dierwaardige veehouderij)
Van:	Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
Type voorstel:	Concept Algemene maatregel van bestuur
Startdatum consultatie:	28 april 2026
Einddatum consultatie:	26 mei 2026

Doel van het voorstel

Het doel van de consultatie was om iedereen die werkt met productiedieren in de veehouderij, waaronder veehouders en erfbetreders zoals dierenartsen en stallenbouwers, en/of zich bezighoudt met of inzet voor het welzijn van productiedieren op de concept-AMvB te laten reageren. In deze AMvB gaat het om de volgende hoofdwijzigingen:

1. Aanwijzing van gedragsbehoeften voor runderen en kalveren in de vleesveehouderij;
2. Maatregelen die nodig zijn om aan die gedragsbehoeften te voldoen;
3. Regels over lichamelijke ingrepen bij die runderen.

De volgende maatregelen in de AMvB waren onderdeel van de internetconsulatie:

- Verbod op aanbinden
- Thermoregulatieplan
- Beschikbare oppervlakte runderen
- Geschikte ondergrond (lig- en loopdeel)
- Voldoende ligplaatsen
- Mogelijkheid tot vachtverzorging
- Onbeperkte toegang tot vers water van passende kwaliteit
- (Permanente) toegang tot ruwvoer
- Eetplaatsen
- Mogelijkheid tot afzonderen bij ziekte
- Mogelijkheid tot afzonderen stier
- Mogelijkheid tot afzonderen bij afkalven
- Ingrepen
- Groepshuisvesting vanaf 14 dagen (kalveren)
- Beschikbare oppervlakte (kalveren)
- Eisen aan individuele huisvesting (kalveren)
- Ondergrond (kalveren)
- Daglicht in de stal (kalveren)
- Minimaal zes weken melk via de speen (kalveren)
- Hemoglobinegehalte (kalveren)
- Verhogen transportleeftijd (kalveren)

Opbrengst van de consultatie

In totaal zijn er 83 reacties binnengekomen op de internetconsultatie. In dit verslag wordt op de inhoud van de reacties gereageerd en wordt daarbij aangegeven of en zo ja hoe dit tot

aanpassingen in de AMvB of de toelichting heeft geleid. Het grootste deel (ongeveer 63%) van de reacties is afkomstig van burgers. Daarnaast hebben verschillende veehouderijsectorpartijen, ketenpartijen, dierenwelzijnsorganisaties en individuele veehouders op de internetconsultatie vleesvee gereageerd.

2. Beeld van de binnengekomen reacties

2.1 Veelvoorkomende overkoepelende thema's

Net zoals bij de internetconsultatie van de concept-AMvB dierwaardige veehouderij voor varkens, melkvee, kalveren en pluimvee uit de zomer in 2025, geven veel reacties aan dat de AMvB niet of onvoldoende leidt tot een dierwaardige (vlees)veehouderij en dat er meer of andere maatregelen benodigd zijn. Hiervan komt een groot aantal reacties van burgers die de AMvB 'niet ver genoeg vinden gaan'. Meerdere dierenwelzijnsorganisaties en burgers stellen dat de AMvB niet leidt tot een dierwaardige veehouderij in 2040 en dat er stevigere maatregelen nodig zijn om dit te bereiken. Een significant aantal andere reacties stelt dat dierwaardige veehouderij niet bestaat en dat dit een contradictio in terminis is. Deze reacties lijken in vele opzichten op de reacties die zijn binnengekomen via de internetconsultatie voor varkens, melkvee, kalveren en pluimvee. Zo wordt er gesteld dat de veehouder en dus niet het dier centraal staat. De overheid zou, volgens de reacties van verschillende burgers, meer oog moeten hebben voor het welzijn van dieren en voor duurzame oplossing, in plaats van zich te laten leiden door financieel gewin. Deze zorgen worden serieus genomen, de reacties geven een duidelijk signaal af dat er de wens is om op een andere manier met dieren om te gaan. Ondanks dat bij een groot deel van de reacties onderbouwing ontbreekt, geven deze reacties wel inzicht in het sentiment dat er leeft betreffende het houden dieren in de veehouderij. Verderop in het verslag wordt nader ingegaan op de inhoudelijke reacties.

Een van de meest voorkomende reacties vanuit burgers is dat de AMvB vooral de economische uitvoerbaarheid voor de houder zou onderbouwen, maar niet aantoont dat de gekozen normen voldoen aan de gedragsbehoeften van vleesrunderen. Daarmee dreigt de motivering de belangen van de houder zwaarder te laten wegen dan de wettelijke eis om de behoeften van het dier centraal te stellen. Uitgangspunt van de AMvB zijn de zes leidende principes van de RDA. Om de uitvoerbaarheid van de maatregelen te borgen is bij het opnemen van maatregelen en bij het bepalen van de inwerkingtredingsdata ook met andere relevante aspecten rekening gehouden, zoals benodigd onderzoek, de economische gevolgen, en de relatie met emissies en de mogelijkheid tot vergunningverlening. Maar het voldoen aan regels dient voor veehouders ook realistisch en (financieel) haalbaar te zijn, hetgeen onder andere volgt uit artikel 2.3a, tweede lid en vierde lid van de Wet dieren. Dit heeft bij meerdere maatregelen tot gevolg dat de norm minder ambitieus is dan voor het dier wenselijk zou zijn op basis van wetenschap, de inwerkingtredingsdatum op een later moment in de tijd gezet of is een maatregel nog niet opgenomen (maar wel binnen de tijdshorizon die artikel 2.3a, vierde lid van de Wet dieren aan het stellen van regels gericht op een dierwaardige veehouderij geeft). Het uitgangspunt van een dierwaardige veehouderij is immers een veehouderij waarbij dieren worden gehouden met als doel de productie van dierlijke producten, maar die ook toekomstbestendig is en bestaansrecht heeft. Reacties van dierenwelzijnsorganisaties die bijvoorbeeld oproepen een einde te maken aan de huidige kalvermesterij leiden dan ook niet tot aanpassingen.

Er zijn reacties van veehouders en enkele sectorpartijen die juist het tegenovergestelde aangeven en stellen dat er te veel naar de emoties van bepaalde groepen burgers en dierenwelzijnsorganisaties is geluisterd, en er onvoldoende oog is voor de veehouder en de realiteit in de praktijk. Er is bij het opstellen van de AMvB overleg geweest met een breed scala aan partijen, zoals wetenschappers, sectorvertegenwoordigers én dierenwelzijnsorganisaties. Ook stellen verschillende sectorpartijen dat de AMvB te ver gaat. Zij geven aan dat moet worden voorkomen dat producten die in Nederland worden verkocht in de toekomst uit andere landen komen waar dierenwelzijn minder hoog in het vaandel staat en/of minder controle is op

dierenwelzijn of hormoongebruik. Ook wordt benoemd dat momenteel het aantal vleesstierkalveren dat vanuit de Nederlandse zoogkoeiensector komt te beperkt is om aan de marktvraag in Nederland te voldoen. Een vleesveehouder stelt dat wanneer de zoogkoeienhouderij zal worden verplicht tot investeringen die nooit terug zullen kunnen worden verdiend in de markt, de zoogkoeienhouderij in Nederland zal verdwijnen. Er wordt beargumenteerd dan ook direct het beheer van de natuurterreinen dat nu met name door zoogkoeienhouders wordt onderhouden en daarmee het verlies van cultuur en landschap. Bij het opstellen van de AMvB is steeds rekening gehouden met het verdienvermogen van de veehouder. De economische uitvoerbaarheid is daarmee dan ook al onderdeel van de afwegingen in de AMvB. Hoe deze afwegingen zijn gemaakt en hoe dat vorm heeft gekregen in de AMvB staat uitgelegd in de toelichting bij de passages over de randvoorwaarden, invoeringsstrategie en evaluatiebepaling.

Daarnaast vinden veel burgers en dierenwelzijnsorganisaties het tijdspad (veel) te lang duren, zoals het uitfaseren van ingrepen. Ook vragen meerdere burgers zich af waarom zijn andere vormen van veehouderij (nog) niet meegenomen en/of dat de invoertermijn te lang is. In de toelichting wordt toegelicht waarom voor bepaalde maatregelen en de inwerkingtredingsdata is gekozen. Meerdere dierenwelzijnsorganisaties en burgers doen verschillende voorstellen en suggesties hoe de AMvB aangepast zou moeten worden. Veel van de voorstellen en suggesties die in de AMvB overgenomen zouden moeten worden, worden echter niet onderbouwd. Stellingen als 'Produceer voor de eigen behoefte en niet voor de export en dwing een daling van de productie voor eigen behoefte af, de vleesconsumptie moet omlaag, de veehouderij zit tegen z'n grens aan" of "alle dieren leven op zo'n kort mogelijke termijn onder dierwaardige omstandigheden in Nederland." geven geen directe aanleiding tot aanpassing van de AMvB. Daar waar reacties op specifieke maatregelen vaker terugkomen of (enigszins) onderbouwd zijn, worden deze verderop in het verslag inhoudelijk worden behandeld.

Er zijn ook een aantal reacties van veehouders die aangeven dat nieuwe regelgeving niet nodig is omdat de sector het al heel goed doet en/of omdat zij stellen dat bijvoorbeeld zoogkoeien vooral kleinschalig en hobbymatig gehouden worden, waarbij (zeer)extensieve veehouderij de standaard is. Zij roepen op tot maatwerk. Een andere veehouder geeft aan dat veel kleine vleesveehouders de afgelopen jaren al maximaal hebben geëxtensiveerd om aan eerdere milieueisen te voldoen en dat de rek eruit is, ook vanwege de hoge grondprijzen. Daarnaast wordt benoemd dat zowel de zoogkoeienfokkerij als de (stieren)mesterij sectoren zijn die het afgelopen decennium zeer sterk zijn gekrompen. Ook stellen enkelen dat zij het niet gepast vinden dat de vleesveehouderij op een later moment is toegevoegd aan de AMvB en dat zij dus pas op een later moment betrokken zijn. Voor de vleesveesector zijn echter dezelfde zorgvuldige stappen doorlopen om tot een regelgeving te komen als voor de AMvB van de andere sectoren. Met het betrekken van vleesvee in de AMvB is het doel uiteindelijk een AMvB voor een dierwaardige rundveehouderij op te stellen. Uitgangspunt is hierbij het voorzien in de gedragsbehoeften voor de diersoort rund (Bos taurus), ongeacht waar en/of met welk productiedoel dit dier gehouden wordt. Met het betrekken van vleesvee wordt tegelijkertijd de zorg voorkomen dat er verwarring kan ontstaan over de reikwijdte van de maatregelen en gedragsbehoeften die reeds eerder zijn aangewezen voor melkvee en kalveren.

2.2 Onderwerpen die niet in de reikwijdte vallen van de consultatie
Er zijn er ook reacties van verschillende burgers die verder gaan dan de wettelijke opdracht waar deze AMvB op ziet of buiten de inhoud van de AMvB valt. Deze reacties hebben om deze reden dan ook niet geleid tot aanpassingen. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de oproep voor een snelle transitie naar een puur plantaardig dieet om onder andere klimaat-, stikstof en dierenwelzijnsproblematiek aan te pakken. Ook zijn er reacties binnengekomen die zien op regelgeving op fosfaat en stikstof. Ook deze zijn niet inhoudelijk behandeld omdat ze buiten de reikwijdte van de internetconsultatie vallen.

Een aantal reacties van burgers en dierenwelzijnsorganisaties stellen dat het onacceptabel is dat andere vormen van veehouderij nog niet zijn meegenomen. Ook wordt in een reactie benoemd dat de markt en keten een grotere rol moet spelen. De essentiële rol van de markt en keten wordt

erkend, maar in de AMvB worden regels gesteld voor de primaire veehouderij en daarom valt dit buiten de reikwijdte van de AMvB.

Er zijn bij deze consultatie daarnaast veel reacties binnengekomen die gelijk zijn aan of sterk overlappen met reacties die zijn binnengekomen via de internetconsultaties op de AMvB voor varkens, melkvee, kalveren en pluimvee. Hiervoor wordt verwezen naar het verslag van de AMvB voor varkens, melkvee, kalveren en pluimvee. Het gaat hierbij om reacties over onder andere:

- De totstandkoming, functie en zeggingskracht van de Gidsen voor goede praktijken;
- Brandveiligheidsmaatregelen;
- Open normen en handhaving;
- Impact op emissies;
- Evaluatiebepaling en inwerkingtreding van maatregelen (wel of niet per Koninklijk besluit);
- Aanwijzen van gedragsbehoeften;
- Fokkerij;
- Thermoregulatieplan/klimaatadaptatieplan;
- De relatie AMvB – convenant;
- De rol van de Autoriteit.

2.3 Wat is er met de reacties gedaan?

Hieronder worden de opmerkingen uiteengezet die op de inhoudelijke delen zijn gemaakt, zoals op onderdelen in het algemene deel en per maatregel. Daar waar reacties hebben geleid tot aanpassingen van de regelgeving, staat dat aangegeven bij het onderwerp of de maatregel waar dat op van toepassing is.

<u>Algemeen</u>

Invulling opdracht artikel 2.3a Wet Dieren
Een reactie van een burger geeft aan dat er sprak is van een inversie tussen gedragsbehoefte en houderijsysteem in de motiveringssystematiek van artikel 2.3a, tweede lid, onder e, Wet dieren. Dit is niet het geval. De AMvB Dierwaardige veehouderij geeft uitvoering aan artikel 2.3a Wd. Dit is nader toegelicht in de nota van toelichting in hoofdstuk 3 ‘verhouding tot hoger recht’.

Inwerkingtreding
Een sectorpartij stelt dat het eerste moment van inwerkingtreding, 2028, te vroeg komt als de AMvB later dan 1 januari 2027 wordt vastgesteld. Om veehouders voldoende tijd te geven is het vroegste moment van inwerkingtreding al aangepast van 2027 naar 2028 ten opzichte van de vorige versie die in 2025 in consultatie is geweest. Er is hier dan ook oog voor. Een sectorpartij heeft daarnaast zorgen over de wetgevingssystematiek, waarbij in een aantal artikelen in een eerste lid gedragsbehoeften zijn omschreven en in een tweede lid vervolgens wordt verwezen naar in dezelfde paragraaf gestelde regels die door de veehouders moeten worden nageleefd. Er zijn zorgen dat er dan handhavingsverzoeken kunnen komen op naleving van de gedragsbehoeften, zonder dat de maatregelen al van kracht zijn. Hier is rekening mee gehouden in de AMvB, door de gedragsbehoeften pas in werking te laten treden wanneer alle maatregelen die invulling geven aan die betreffende maatregel van kracht zijn. Dit geeft dan ook geen aanleiding tot aanpassingen.

Reikwijdte AMvB
Enkele reacties pleiten voor een vrijstelling voor zoogkoeien. Hierbij wordt beargumenteerd dat dit soort bedrijven er in Nederland slechts in beperkte mate zijn en in veel gevallen slechts kleinschalig of hobbymatig vee wordt gehouden. Ook geven zij aan dat zoogkoeien in het zomerseizoen al veelal in de wei gehouden worden en dat het kalf al bij de koe blijft, maar dat de investeringen om te voldoen aan de nieuwe regelgeving rondom eetplekken en ruimtenormen voor deze subsector niet haalbaar zijn. Anderen roepen op tot maatwerk of vragen zich af of en zo ja, hoe onderscheid gemaakt kan worden voor hobbymatige vleesveehouders. Een dierenwelzijnsorganisatie geeft aan

dat de AMvB op sommige maatregelen onderscheid maakt tussen het productiedoel van het dier. Zoals ook eerder vermeld in de toelichting is het echter juist de bedoeling dat de gedragsbehoeften en maatregelen voor alle runderen, ongeacht het productiedoel, gelden. In de AMvB is dit dan ook het uitgangspunt. De maatregelen om te kunnen voorzien in de gedragsbehoeften zijn dan ook voor alle runderen hetzelfde. Enkel op een tweetal maatregelen (oppervlakte en ondergrond) geldt dat er voor melkgevende en droogstaande koeien specifiekere eisen worden gesteld dan wel een eerdere inwerkingstredingsdatum geldt. In de toelichting is toegelicht waarom deze keuze is gemaakt. De AMvB is van toepassing op alle mannelijke en vrouwelijke runderen die gehouden worden voor de productie van melk, rund- en/of kalfsvlees. Het gaat hier om bedrijfsmatig gehouden dieren (artikel 2.3a van de Wet dieren).

Een dierenwelzijnsorganisatie geeft aan dat runderen voor natuurbegrazing ontbreken in de AMvB en hier maatregelen voor zouden moeten komen. De AMvB geldt voor alle mannelijke en vrouwelijke runderen die gehouden worden voor de productie van melk, rund- en/of kalfsvlees. Wanneer deze runderen worden ingezet voor natuurbegrazing is de AMvB gewoon van toepassing. Wel van belang is dat in de AMvB met name huisvestingsvereisten zijn opgenomen. Voor runderen die een deel van het jaar in de wei en natuurgebied worden gehouden zijn deze huisvestingseisen niet van toepassing. Wel gelden de algemene eisen uit het huidige Bhd. Zo moet bijvoorbeeld aan dieren die niet in een gebouw gehouden worden beschutting worden geboden tegen slechte weersomstandigheden. En de maatregelen uit deze AMvB die zien op water en voer.

Enkele dierenwelzijnsorganisaties vinden het vreemd dat de melk-, vlees-, en kalverhouderij in de wet gescheiden worden. Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat er niet regels voor dieren per productiedoel zouden moeten komen, maar juist een AMvB voor runderen. Zoals hierboven aangegeven is dat precies wat deze concept-AMvB beoogd te doen. Door een andere dierenwelzijnsorganisatie wordt aangegeven dat zij het onduidelijk vinden wat de verhouding tussen de AMvB voor varkens, melkvee, kalveren en pluimvee is ten opzichte van de AMvB voor vleesvee. Zij stellen dat ook de toelichting hier geen uitsluitsel over geeft. In de toelichting bij het amendement van De Groot/Van Campen staat beschreven dat er in eerste instantie een AMvB dierwaardige veehouderij dient te worden opgesteld voor varkens, pluimvee, melkvee en kalveren. Echter dient er uiteindelijk een dierwaardige veehouderij te komen voor alle bedrijfsmatig gehouden productiedieren. Vanwege de opdracht uit het amendement is in eerste instantie gefocust op het opstellen van regels voor onder andere melkvee en kalveren. Echter is er na de internetconsultatie voor de AMvB varkens, pluimvee, melkvee en kalveren, voor gekozen in dezelfde AMvB vleesvee op te nemen. In de vleesveesector worden immers ook runderen en kalveren gehouden met dezelfde gedragsbehoeften als die zijn aangewezen voor melkvee en kalveren. Het uiteindelijke doel van het opstellen van maatregelen voor vleesvee was dan ook dat de gedragsbehoeften en maatregelen voor alle mannelijke en vrouwelijke runderen die gehouden worden voor de productie van melk, rund- en/of kalfsvlees gaan gelden. Uitgangspunt is hierbij het tegemoetkomen aan de gedragsbehoeften voor de diersoort rund (Bos taurus), ongeacht waar en/of met welk productiedoel deze dieren gehouden worden.

Door de transportsector is gesteld dat maatregelen ook van toepassing zouden zijn op onder andere verzamelcentra en slachthuizen. Dit leidt tot zorgen over handelingsperspectief. Met de AMvB worden (bijna) geen regels gesteld aan verzamelcentra, transport en slachthuizen; daarvoor gelden EU-verordeningen. Enkel de regel over de transportleeftijd voor kalveren raakt de transportsector. Een soortgelijke reactie is beantwoord in het verslag van de internetconsultatie voor de AMvB voor varkens, pluimvee, melkvee en kalveren.

Randvoorwaarden
Ook wordt door zowel dierenwelzijnorganisaties als burgers, veehouders en sectorpartijen aangegeven dat enkele randvoorwaarden ontbreken. Zo geeft een veehouder aan dat de randvoorwaarde ‘veiligheid’ als randvoorwaarde ontbreekt, al wordt wel erkent dat deze is verwerkt in de toelichting. Veiligheid wordt in reacties vooral benoemd in relatie tot de maatregelen ‘verbod

op onthoornen'. In de toelichting is daarom extra verduidelijkt dat veiligheid onderdeel is van de evaluatie voorafgaand aan de inwerkingtreding van deze maatregel.

Veehouders beargumenteren dat ten aanzien van de economische impact dat er geen financiële ruimte is voor nieuwe investeringen, dat de rendabiliteit op deze bedrijven al jaren onder druk staat en er een oneerlijk speelveld ontstaat. Ook geven zij aan dat specifiek de vleesveesector last heeft van schaalgrootte-val en dat zij de hoge kosten slechts over enkele tientallen dieren kunnen verspreiden. Diverse reacties van veehouders en sectororganisaties benoemen dat de AMvB een ongelijk speelveld creëert en pleiten voor strengere dierenwelzijnsregels op EU-niveau. Waar de meeste reacties zien op het speelveld in Europa, worden in enkele reacties ook zorgen geuit over het handelsverdrag met de Mercosur-landen. Veehouders zijn bang dat zij weggeconcurreerd zullen worden door de import van (goedkopere) producten uit het buitenland. Ook beargumenteren zij dat dit verplaatsing van productie naar landen met lagere dierenwelzijnsstandaarden tot ongewenst neveneffect zou hebben, wat het dierenwelzijnsniveau in de totaliteit niet ten goede zou komen. Een burger stelt echter dat sterke nationale normen juist kunnen bijdragen aan verhoging van de (Europese) minimumnormen. Het klopt dat de regels in de AMvB kosten met zich meebrengen en impact kunnen hebben op het verdienmodel van veehouders. Hier is zeker aandacht voor. Aangezien het redelijkerwijs creëren of behouden van een verdienmodel een belangrijke randvoorwaarde is bij de totstandkoming en inwerkingtreding van regels is het daarmee indirect al onderdeel van de AMvB. Daarnaast zet Nederland zich op Europees niveau in op het opstellen van houderijvoorschriften voor runderen, omdat het inderdaad nodig is dat er ook op EU-niveau ingezet moet worden op hogere dierenwelzijnsstandaarden. Deze reacties hebben daarom niet geleid tot aanpassingen.

Agrarische praktijktoets en economische impactanalyse
Een paar reacties stellen dat de onderbouwing van de agrarische praktijktoets voor de vleesveesector onvolledig en onvoldoende representatief is. Er wordt kritiek geuit dat onvoldoende veehouders met actuele praktijkkennis van verschillende typen vleesvee zijn betrokken, waardoor er geen goed beeld ontstaat van de sector. Reacties stellen dat hiermee niet wordt voldaan aan het motiveringsbeginsel. Deze visie wordt echter niet gedeeld, er is getracht vanuit verschillende bedrijfstypen veehouders uit te nodigen voor de agrarische praktijktoets. Aanvullend is er ook gesproken met sectorvertegenwoordigers die de gehele sector vertegenwoordigen.

Daarnaast zou in de analyses en economische impactanalyse een aanzienlijk deel van de vleesveehouderij buiten beschouwing zijn gelaten, zoals houders van vrouwelijk vleesvee voor vermeerdering of afmesten en bedrijven die melkvee afmesten. Hierdoor wordt de impact van de voorgestelde maatregelen als onvolledig en mogelijk onjuist beoordeeld. Volgens de reacties leidt dit tot een gebrekkige motivering en kan de AMvB niet worden vastgesteld op basis van een onvolledige impactanalyse, omdat de werkelijke economische gevolgen voor de sector onvoldoende in beeld zijn gebracht. Zo wordt in een reactie aangegeven dat daardoor de onderbouwing van de AMvB onvolledig en incorrect is. In het algemene deel van de toelichting is aangegeven dat een belangrijk aandachtspunt is dat de impactanalyse die is uitgevoerd door WSER/CAF met de nodige voorzichtigheid dient te worden geïnterpreteerd. Vanwege de enorme diversiteit van de sector is het vaststellen van de economische impact lastig. WSER/CAF heeft gebruik gemaakt van de in KWIN Veehouderij 2025-2026 beschreven professionele houderij van zoogkoeien en vleesstieren. De impact op sectorniveau kan daarom slechts als indicatie worden beschouwd en het is niet goed mogelijk de uitkomsten door te trekken naar specifieke individuele bedrijven. Daarnaast wordt gesteld dat de impactanalyse uitsluitend kosten vaststelt, maar dat de toereikendheid voor het dier niet is onderzocht. Er wordt geconstateerd dat de woorden "welzijn", "gedrag" en "behoefte" niet worden benoemd in de impactanalyse. Het klopt dat deze onderdelen niet zijn meegenomen in de impactanalyse. De impactanalyse had immers tot doel de maatregelen te toetsen op economische impact. De maatregelen an sich hebben juist tot doel te voorzien in de gedragsbehoeften en bij het opstellen van de maatregelen zijn de zes leidende principes van de RDA steeds het uitgangspunt geweest.

Vertaling vijfde Brambellvrijheid
Er is een drietal reacties binnengekomen waarin wordt gesteld dat er een fundamentele vertaal- en interpretatiekwestie is ontstaan rond de vijfde Brambellvrijheid, waarin "normal patterns of behaviour" in Nederland niet als "normaal gedrag" maar als "natuurlijk gedrag" is vertaald. Volgens de indiener heeft deze verschuiving ertoe geleid dat de nadruk in het Nederlandse dierenwelzijnsbeleid sterker is komen te liggen op "natuurlijk gedrag" dan oorspronkelijk bedoeld, wat zou hebben bijgedragen aan beleid dat als moeilijk uitvoerbaar of mogelijk contraproductief voor dierenwelzijn wordt gezien. Er wordt kritiek geuit op het feit dat deze interpretatie, ondanks erkenning ervan in RDA-publicaties, in het verdere debat en beleid is blijven doorwerken, waardoor volgens de reactie een onjuiste conceptuele basis is ontstaan. Het uitgangspunt voor de AMvB zijn de zes leidende principes van de RDA, inclusief het aanwijzen van de gedragsbehoeften. In de AMvB worden gedragsbehoeften aangewezen en de maatregelen dienen ertoe te voorzien in de gedragsbehoeften. Deze zes leidende principes van de RDA zijn ook onderdeel van de wettelijke opdracht waar de AMvB invulling aan geeft. Deze reactie heeft dan ook niet geleid tot aanpassingen.

Dierinhoudelijke reacties

Gedragsbehoeften
Verschillende reacties pleiten ervoor om aanvullende gedragsbehoeften van runderen explicieter op te nemen in de AMvB. Zo wordt voorgesteld om 'reproductie' en 'seksueel gedrag' als gedragsbehoefte te erkennen, waarbij aandacht wordt gevraagd voor aanvullend onderzoek, voldoende uitwijkmogelijkheden voor dieren en het belang hiervan voor de ontwikkeling van kalveren. Ook wordt gepleit voor het opnemen van 'spelgedrag', omdat dit bijdraagt aan de emotionele en fysieke gezondheid van jonge dieren en de huidige ruimtenormen mogelijk onvoldoende ruimte bieden om te spelen of te rusten. Daarnaast wordt gevraagd om 'urineren' en 'ontlasten' als gedragsbehoefte mee te nemen, met passende eisen aan ruimte, vloer en hokinrichting voor goede hygiëne en natuurlijk gedrag. Tot slot wordt voorgesteld om de behoefte aan 'exploratie' verder uit te werken, bijvoorbeeld door eisen voor omgevingsverrijking voor rundvee en kalveren op te nemen. Ook zou de gedragsbehoefte 'nestbouwgedrag' opgenomen moeten worden. De behoeften 'urineren' en 'ontlasten' zijn niet opgenomen als gedragsbehoeften omdat runderen geen specifieke behoefte, zoals plaats, hebben rondom deze behoeften. Ten aanzien van 'reproductie' en 'seksueel gedrag' is onvoldoende bekend vanaf welke leeftijd dit gedragsbehoeften van een rund zijn, om deze reden zijn ze niet toegevoegd als gedragsbehoeften. 'Spelgedrag' en 'exploratie' zijn in de AMvB niet als losse gedragsbehoefte aangewezen omdat deze wordt geschaard onder 'actief gedrag' waarin wordt voorzien met behulp van diverse maatregelen. 'Nestbouwgedrag' valt onder het 'maternaal gedrag'. Deze behoefte is niet aangewezen en dit is reeds toegelicht in de toelichting en heeft dan ook niet tot een aanpassing geleid. Wel is in de toelichting bij de maatregel van de afkalfruimte toegevoegd dat het toepassen van stro of ander manipuleerbaar materiaal het natuurlijk gedrag rondom het afkalven ondersteunt.

Maatregelen die geen onderdeel zijn van de AMvB

Keizersnede dikbilrassen
Diverse reacties van dierenwelzijnsorganisaties en burgers wijzen op het ontbreken van regelgeving om een einde te maken aan het routinematig uitvoeren van keizersneden bij dikbilrassen. Dit wordt gezien als een (grote) omissie. Hoewel de toelichting in het algemene deel het welzijnsprobleem erkent en verwijst naar het Bewust Natuurlijk Luxe-project voor de rassen Belgisch Witblauw en Verbeterd Roodbont, ontbreekt in de AMvB een concrete consequentie nu de doelstelling van 50–60% natuurlijke geboorten in 2035 naar verwachting niet wordt gehaald. Meerdere reacties pleiten daarom voor een verbod op het fokken met rassen die niet natuurlijk kunnen afkalven, een verbod op selectie voor dikbilkenmerken en/of uitfasering van deze rassen, omdat het fokken op kenmerken die schadelijk zijn voor het welzijn niet verenigbaar wordt geacht met een dierwaardige veehouderij.

Het klopt dat er geen maatregel is opgenomen ten aanzien van de routinematige keizersnedes bij deze zogenaamde dikbilrassen. Naar aanleiding van de reacties op de internetconsultatie is hierover in de toelichting een passage opgenomen. Erkend wordt dat het routinematig uitvoeren van keizersnedes vanwege de wijze waarop de runderen zijn gefokt en het fokken met deze rassen niet past niet in een dierwaardige veehouderij. In de toelichting wordt uitgebreid uitgelegd dat er onder andere in verband met Europese regelgeving geen maatregel in de AMvB kan worden opgenomen.

Ingrepen

Castratie, verwijderen bijspenen en aanbrengen neusring
In verschillende reacties van dierenwelzijnsorganisaties wordt gesteld dat de voorwaarden voor ingrepen, zoals het verwijderen van bijspenen en castratie, expliciet in de AMvB regeltekst moeten worden opgenomen in plaats van alleen in de toelichting. Daarbij zou moeten worden vastgelegd dat deze ingrepen uitsluitend onder sedatie, lokale verdoving en langdurige pijnstilling door een dierenarts worden uitgevoerd, waarbij "langdurige pijnstilling" nader moet worden gedefinieerd (bijvoorbeeld meer dan vijf dagen). Deze ingrepen zijn echter al vastgelegd als zijnde toegestane ingrepen in het huidige Besluit diergeneeskundigen. Dit is verduidelijkt in de toelichting. Uit artikel 2.7 Besluit diergeneeskundigen volgt daarnaast dat deze ingrepen op zodanige wijze worden uitgevoerd dat bij het dier geen onnodige pijn of onnodig letsel wordt veroorzaakt en dat het dier niet meer dan nodig is in zijn functioneren wordt belemmerd. Verder wijzen verschillende reacties erop dat het verruimen van de mogelijkheden voor castratie haaks staat op de ambitie om fysieke ingrepen uit te faseren en bovendien tegenstrijdig is met het eerste RDA-principe “erkenning van intrinsieke waarde” en daarom niet verenigbaar is met een dierwaardige veehouderij. Er is geen sprake van een verruiming van de mogelijkheid tot castratie. In de toelichting is de passage over onder andere castratie opgenomen om toe te lichten waarom deze ingrepen, ondanks de inbreuk op de intrinsieke waarde, wel blijven toegestaan. Een aantal sectororganisaties geven aan dat zij verbaasd zijn dat de castratie van runderen verboden wordt in de AMvB: dit is echter niet het geval.

Een aantal dierenwelzijnsorganisaties stellen dat er een verbod dient te worden opgenomen voor het plaatsen van een neusring. In de toelichting is reeds opgenomen dat deze ingreep, ondanks de inbreuk op de intrinsieke waarde, blijft toegestaan. Het aanbrengen van een neusring is beperkt tot mannelijke runderen mits de ingreep geschied met het oog op de veiligheid van mens of dier en wanneer het dier wordt gehouden of aantoonbaar bestemd is te worden gehouden voor de fokkerij. Het betreft een zeer kleine groep runderen waarbij de ingreep is toegestaan. Een verbod zou kunnen leiden tot onveilige situaties en/of vervroegde afvoer. Deze bepaling blijft daarom ongewijzigd.

Verbod op onthoornen
Op de maatregel voor het verbod op onthoornen zijn een flink aantal en uiteenlopende reacties binnengekomen. Enkele veehouders en sectorpartijen geven aan dat het onthoornen essentieel is voor veiligheid van mens en dier. Daarnaast wordt enkele keren aangehaald dat het veiliger is om dieren aangebonden in aanbindstallen te houden en dat op deze manier de hoorns behouden kunnen worden. Naar aanleiding hiervan is in de toelichting opgenomen dat bij de evaluatie in 2035, naast de gebruikelijke randvoorwaarden, ook specifiek gekeken zal worden naar de veiligheid van de medewerkers in de vleesstierensector. Ook wordt door een sectorpartij gesteld dat preventief onthoornen daardoor ook het dier juist ten goede komt. Zij geven aan dat hoornloze genetische foklijnen momenteel nog te beperkt zijn, waardoor het niet mogelijk is om vóór de geplande inwerkingtreding van een verbod volledig over te stappen op hoornloze dieren. Ook benoemen zij het risico op inteelt. Erkend wordt dat er verschil zit in de beschikbaarheid van hoornloze stieren voor de verschillende rundveerassen. Voor sommige rassen is de ontwikkeling naar hoornloos al in een verder gevorderd stadium dan voor andere rassen. Juist daarom is voor een voor een ruime overgangstermijn gekozen en een evaluatie voorafgaand aan de inwerkingtreding. Deze reacties gaven dan ook geen aanleiding tot aanpassingen. Een sectorpartij

geeft aan het niet goed te vinden dat er geen vrijstelling is op onthoornen in het geval er op een bedrijf waar hoornloos gefokte dieren worden gehouden toch een rund met horens wordt geboren. Deze vrijstelling is echter al reeds opgenomen in de toelichting. Een dierenwelzijnsorganisatie pleit er juist voor deze vrijstelling te heroverwegen. De overwegingen wel een vrijstelling in te regelen voor deze gevallen zijn beschreven toelichting. Er zijn geen argumenten aangedragen die hebben geleid tot een heroverweging.

Verschillende dierenwelzijnsorganisaties en burgers prijzen juist dat deze maatregel is opgenomen. Wel wordt aangegeven dat het jaartal waarin onthoornen definitief verboden wordt in de AMvB ontbreekt omdat er voorafgaand aan de inwerkingtreding nog een evaluatie moet plaatsvinden. Ook pleiten zij voor het verplichtstellen van sedatie, lokale verdoving en langdurige pijnstilling zolang het verbod op onthoornen nog niet van kracht is. In de toelichting is verduidelijkt dat op basis van artikel 2.7 van het Besluit diergeneeskundigen geldt dat ingrepen zo worden uitgevoerd dat bij het dier geen onnodige pijn of onnodig letsel wordt veroorzaakt en dat het dier niet meer dan nodig is in zijn functioneren wordt belemmerd. Dit betekent dat zolang bij ingrepen nog niet verboden zijn en uitfaseren, het verplicht is om onnodige pijn te voorkomen, bijvoorbeeld door het toepassen van sedatie indien van toepassingen of, lokale verdoving en langdurige pijnstilling. Dit was al verduidelijkt in de toelichting. In het geval van het onthoornen is expliciet vastgelegd dat deze ingreep gebeurt onder op aanwijzing van een plaatselijk praktiserende dierenarts nadat deze een plaatselijke verdoving ten behoeve van deze ingreep heeft toegepast (zie artikel 2.4 Besluit diergeneeskundigen juncto artikel 2.28 sub b Besluit houders van dieren). Ook worden er zorgen geuit over het fokken van met genetische hoornloze rassen. Zo wordt gesteld dat het wegfokken van lichaamsdelen waar mensen last van hebben niet dierwaardig is en dat hoorns bijdragen aan het welzijn van runderen, bijvoorbeeld in hun thermoregulatie. Voor dit laatste is onvoldoende wetenschappelijk bewijs en heeft daarom niet geleid tot aanpassingen.

Weidegang, natuurbegrazing en graasgedrag
Een significant aantal reacties, voornamelijk van burgers en dierenwelzijnsorganisaties, geven aan dat het ontbreken van maatregelen voor weidegang een grote omissie is. Een reactie roept op om natuurbegrazing en randvoorwaarden die hieraan gekoppeld zijn op te nemen in de AMvB. Ook wordt bezwaar gemaakt tegen het uitsluiten van de graas- en foerageerbehoefte bij vleesvee in de mesterij. Volgens een aantal reacties mag de houderijvorm niet bepalend zijn voor welke natuurlijke behoeften worden erkend. Er wordt gepleit om graasgedrag als gedragsbehoefte voor alle vleesrunderen op te nemen en per sector passende invulling te bepalen, bijvoorbeeld via alternatieven wanneer beweiding van stieren niet veilig is. Ook wordt er door een dierenwelzijnsorganisatie gepleit een maatregel op te nemen om dekstieren te voorzien van een overdekte uitloop in plaats van weidegang. Veehouders, aan de andere kant, geven aan dat zij weidegang al veelvuldig toepassen. Naar aanleiding de reacties is de toelichting aangepast en verduidelijkt. Hierin wordt onder andere erkend dat grazen een gedragsbehoefte is die enkel kan worden ingevuld door weidegang. Tegelijkertijd wordt toegelicht waarom ervoor gekozen is geen maatregel is opgenomen om weidegang te verplichten en via andere wegen te stimuleren. De overdekte uitloop is niet opgenomen. Met de opgenomen maatregelen in de AMvB wordt voorzien in de gedragsbehoeften.

Stalklimaat
In een aantal reacties is door dierenwelzijnsorganisaties gewezen op het punt dat concrete en handhaafbare normen voor het stalklimaat ontbreken, terwijl wel wordt aangegeven in de toelichting dat dit wenselijk is. Er wordt opgeroepen om gehaltes (bandbreedtes) voor koolstofdioxide- en ammoniakuitstoot, stofgehalte en de temperatuur en luchtvochtigheid wettelijk vast te stellen om het welzijn van dieren te waarborgen. Er wordt bepleit om de grenswaarden te baseren op de huidige stand van de wetenschap. Wanneer onvoldoende kennis beschikbaar is om een grenswaarde vast te stellen, zou op grond van het voorzorgsbeginsel moeten worden aangesloten bij de grenswaarde voor een vergelijkbare diergroep. Volgens EFSA kunnen ammoniakconcentraties boven de 6-10 ppm al schadelijk zijn voor runderen.

Er zijn inderdaad nog geen specifieke normen opgenomen. Wel wordt toegelicht dat er momenteel onvoldoende wetenschappelijke kennis is wat de drempelwaardes moeten zijn en dat nader onderzoek nodig is om deze drempelwaarden vast te kunnen stellen en inzichtelijk te krijgen welke aanpassingen van de stal en/of het management nodig zijn. Op basis van onderzoek, waarbij ook de waardes zoals genoemd in EFSA zullen worden meegenomen, is het doel op een later moment voor rundvee (inclusief kalveren) alsnog specifieke nomen op te nemen voor stalklimaat in de AMvB. De reacties hebben niet geleid tot aanpassing.

Stabiele groepen
In een reactie van een dierenwelzijnsorganisatie wordt gesteld dat runderen behoefte hebben aan stabiele familiekuddes met meerdere leeftijden, net als dat runderen ook meerjarige vriendschappen aan gaan en dat hier zoveel mogelijk rekening mee gehouden dient te worden. Mengen met onbekende dieren zou vermeden moeten worden en de stal moet zo ingericht zijn om positieve interacties te stimuleren en negatieve interacties te beperken. In de AMvB is om te kunnen voorzien in onder andere de gedragsbehoeften sociaal gedrag en veiligheid een maatregel opgenomen ten aanzien van ruimte in de stal. In de toelichting wordt toegelicht in welke gedragsbehoeften verder voorzien moet worden. Ook is opgenomen dat men bij het inrichten van de stal bijvoorbeeld kan denken aan het vermijden van doodlopende stukken in de stal. Dit om ervoor te zorgen dat dieren elkaar kunnen vermijden. In de agrarische praktijktoets melkvee en kalveren is een maatregel voor stabiele groepen wel besproken. Daar kwam naar voren dat in de praktijk geen onnodige verplaatsingen worden gedaan omdat rust ook voor de veehouder rust in de koppel van belang is. Specifiek voor de kalveren werd aangegeven dat in het belang van (de gezondheid van) de kalveren de mogelijkheid moet blijven bestaan om dieren te wisselen van groep als bijvoorbeeld de drinksnelheid verschilt of als dieren ziek zijn. Er is daarom geen maatregel ten aanzien van stabiele groepen opgenomen.

Vrijloopstallen
In een aantal reacties wordt gepleit voor een duidelijk eindbeeld voor 2040 waarin vrijloopstallen onderdeel zijn van een dierwaardige veehouderij en dat deze maatregel opgenomen zou moeten worden. Daarbij worden vrijloopstallen met zand of stro, zonder ligboxen en bij voorkeur in combinatie met weidegang, genoemd als voorbeeld van een toekomstbestendige en dierwaardige huisvestingsvorm. In de AMvB is het uitgangspunt het voorzien in de gedragsbehoeften en het werken met doelvoorschriften. Het voorschrijven van een bepaald type stal en ondergrond zou hier geen recht aan doen. In de praktijk wordt al gebruik gemaakt van verschillende staltypes. Het is aan de veehouder hoe die deze doelvoorschriften invult. Het vastleggen van bepaalde stalsystemen zou de ondernemersvrijheid en innovaties in de weg staan. De reacties hebben daarom niet geleid tot aanpassingen. Dat neemt tegelijkertijd ook niet weg dat een veehouder de maatregelen in kan vullen door middel van een vrijloopstal.

Daglicht in de stal
In enkele reacties van dierenwelzijnsorganisaties wordt gepleit voor duidelijke en haalbare eisen voor daglicht in stallen, omdat alle dieren recht hebben op natuurlijk licht. Er wordt voorgesteld om uiterlijk in 2040 toe te werken naar minimaal 10% daglichttoetreding en deze norm ook te laten gelden voor overig rundvee. Deze reacties hebben niet geleid tot aanpassing. Het uitgangspunt daarbij is te werken met doelvoorschriften en om houders de vrijheid te laten met verschillende functiegebieden te werken waar ook verschil in licht kan zitten. Voor runderen is daarom geen bepaling opgenomen omdat dit in de praktijk doorgaans geen aandachtspunt is. Voor kalveren is wel een bepaling opgenomen ten aanzien van daglicht in de stal. Voor deze maatregel geeft de sector aan dat deze norm te streng is en naar beneden zou moeten worden bijgesteld omdat het strenger is dan bovenwettelijke private kwaliteitssystemen in het buitenland. In het huidige Bhd wordt onderscheid gemaakt in daglicht de stal voor vleeskalveren en andere kalveren dan vleeskalveren. Aangezien het om hetzelfde dier gaat dat enkel in een ander houderij systeem wordt gehouden vervalt dit verschil en geldt per 2030 voor alle kalveren de eis van 5%. Dat dit strenger is dan private normen in het buitenland is geen belemmering. Daarnaast staat het de houder vrij gebruik te maken van alternatieve daglichtsystemen. Deze maatregel is dan ook niet aangepast.

Kalf bij koe
Er zijn uiteenlopende reacties van zowel dierenwelzijnsorganisaties, burgers als sectorpartijen en veehouders over het voornemen het kalf langer bij de koe te gaan houden. Enerzijds wordt door veehouders en sectorpartijen gewezen op mogelijke welzijns- en gezondheidsrisico's, zoals vertrapping van kalveren, diarree en uierontstekingen, en wordt verzocht deze maatregel niet op te nemen. Anderzijds geven meerdere reacties van burgers en dierenwelzijnsorganisaties aan dat het langer bij elkaar houden van kalf en koe een essentieel onderdeel is van een dierwaardige veehouderij en daarom expliciet in de AMvB moet worden vastgelegd, in plaats van uitsluitend in de toelichting te worden genoemd. Zo stelt een dierenwelzijnsorganisatie voor om voor vleesvee dit al per 2030 op te nemen als maatregel omdat het gros van de bedrijven dit al toepast. Een reactie van een dierenwelzijnsorganisatie stelt voor om in ieder geval voor de zoogkoeienhouderij een verplichting tot kalf-bij-koe met een passende overgangsregeling op te nemen en voor de melkveehouderij stapsgewijs toe te werken naar een vervolgnorm, ondersteund door aanvullend onderzoek en begeleiding van de sector en markt. Ook wordt erop gewezen dat de AMvB wel gedragsbehoeften aanwijst, maar geen concrete houderijvoorschriften bevat om hier invulling aan te geven (zoals een minimale zoogperiode of een verplichting tot kalf-bij-koe), waardoor deze bepalingen volgens de indieners onvoldoende effect hebben. Ook wordt aangegeven dat overstappen naar kalf-bij-koe niet eenvoudig is en dat veehouders hier begeleiding bij nodig hebben.

De verplichting om de kalf langer bij de koe te houden is niet opgenomen in de AMvB. Er was in de toelichting over opgenomen dat hier meer onderzoek naar benodigd is, maar dit in de toekomst wel past in een dierwaardige veehouderij. Naar aanleiding van de vele reacties is de tekst in de toelichting aangepast en verduidelijkt. Zo wordt erkend dat dit onderwerp van belang is om te kunnen voorzien in de gedragsbehoefte van het geven en ontvangen van maternale zorg. Er is echter ook nog veel onbekend over dit onderwerp. De inzet is en blijft daarom in eerste instantie gericht op het opdoen van voldoende kennis en praktijkervaring. De gedragsbehoefte maternaal gedrag geven en ontvangen zijn dan ook niet aangewezen en er is geen maatregel opgenomen. Er wordt hiervoor geen onderscheid gemaakt tussen de vleesveesector (zoogkoeien) en de melkveesector.

Maatregelen die onderdeel zijn van de AMvB

Verbod op aanbinden
Meerdere dierenwelzijnsorganisaties en burgers stellen dat het verbod op aanbindstallen te laat komt omdat deze regelgeving pas in 2035 in werking treedt. Zij stellen dat aanbinden dieren permanent bewegingsvrijheid, sociaal contact en de mogelijkheid tot zelfverzorging ontneemt. Ook wordt aangegeven dat het verbod op aanbindstallen niet overal zou gelden. Het verbod op aanbindstallen geldt echter voor alle runderen die onder de werking van de AMvB vallen. Anderzijds geven enkele veehouders en sectorpartijen aan dat het een stuk veiliger is om het vleesvee aangebonden te houden en eenvoudiger - en daardoor minder stressvol – om medische behandelingen uit te voeren. Bovendien geven ze daarbij aan dat de dieren dan hun hoorns kunnen behouden omdat de dieren elkaar niet kunnen verwonden. Zoals ook is toegelicht in de toelichting worden runderen in een aanbindstal beperkt in het kunnen uitoefenen van de gedragsbehoeften. Dat is dan ook primair de reden van de uitfasering. Een aantal sectorpartijen pleit voor een geleidelijke afbouw door bijvoorbeeld alleen de bouw van nieuwe stallen in 2030 te verbieden om te voorkomen dat de kleinere bedrijven de investeringskosten niet kunnen dragen. Een andere sectorpartij stelt dat de economische impact onvoldoende in kaart is gebracht en de dat impact enorm is voor de vleesveehouderij. Naar aanleiding van de genoemde reacties is er een wijziging gedaan aan de AMvB. De datum van het verbod op aanbindstallen (voor zowel vleesvee als melkvee) is gewijzigd naar 2040 omdat de impact in de vleesveehouderij aanzienlijk groter is dan in de melkveehouderij. In de toelichting wordt dit besluit uitgebreider toegelicht. Aangezien het houden van runderen in een aanbindstal niet past in een dierwaardige veehouderij is er expliciet een verbod op nieuwbouw van dit soort stallen opgenomen per 2028.

Een reactie vraagt om verduidelijking of het verbod op het 'aangebonden houden' van runderen ziet het tijdelijk aanbinden van runderen in het geval dit nodig is voor het verplaatsen, schoonmaken, behandelen, controleren of voor een ander redelijk doel. Het is niet nodig geacht in de AMvB een uitzondering in te regelen voor het kort vastzetten van runderen ten behoeve van bijvoorbeeld controle door de dierenarts. Het gaat hierbij immers niet om het permanent dan wel langere tijd beperken in gedragsbehoeften. Dit is verduidelijkt in de toelichting.

Beschikbare oppervlakte
In diverse reacties worden zorgen geuit over het ontbreken van ruimtenormen voor vleesvee dat ouder dan 12 maanden is. In de reacties wordt aangegeven dat het niet verantwoord is dat er in de toelichting wordt verwezen naar een GGP terwijl deze niet bindend is. Ook zijn er reacties dat het opstellen van deze GGP's wordt gedelegeerd aan sectororganisaties, terwijl deze organisaties juist economisch belang (zouden kunnen) hebben bij lagere oppervlaktenormen. Zij pleiten ervoor nog een concrete oppervlaktenorm voor volwassen vleesvee op te nemen. Ten aanzien van de GPP zijn ook in de eerdere internetconsulatie zorgen naar voren gekomen. De toelichting is naar aanleiding daarvan al uitgebreid en verduidelijkt. Ook is er een dierenwelzijnsorganisatie die stelt dat de oppervlaktenorm die is opgenomen in de AMvB verhoogd zou moeten worden. In de AMvB is ervoor gekozen geen oppervlaktenormen op te nemen voor runderen anders dan melkgevende en droogstaande koeien. In de toelichting is onder het algemene deel bij ruimte runderen al uitgebreid beschreven wat het uitgangspunt en doel is van de beschikbare oppervlakte.

Veehouders en sectororganisaties stellen dat meer ruimte niet altijd beter is omdat rang-lagere dieren zich bij confrontaties minder goed kunnen verschuilen in de groep. Ook geven zij aan dat de vleesveehouderij sector (zoogkoeien) in Nederland al ontzettend extensief is en dat de meeste bedrijven de koeien zomers beweiden en slechts enkele wintermaanden op stal houden. Zij vinden het niet terecht om een "een sector die het al zo goed voor elkaar heeft" te beperken in bedrijfsvoering door deze regel op te leggen. Ook wordt voorgesteld om in plaats van dier per m^2 naar kg per m^2 te kijken of om met een 'correctie' per ras te werken omdat ieder ras eigen andere behoeftes zou hebben. Voor vleesvee ouder dan 12 maanden is geen ruimte norm opgenomen en wordt dus ook niet gesproken over m2 per dier. Aangezien invulling aan een GGP wordt overgelaten staat het vrij te werken met bijvoorbeeld kilogrammen per m2 of m2 per dier. Naast zorgen over rendabiliteit uiten veehouders en sectororganisaties ook zorgen over het al dan niet verkrijgen van vergunningen voor stal(ver)bouw. Met dit laatste punt is reeds rekening gehouden bij het opstellen van de AMvB. Vanwege het feit dat er veel verschil zit in de verschillende rassen qua grootte en per leeftijd en de verschillende stalsystemen is ervoor gekozen geen normen vast te leggen in de AMvB. Dat runderen een groot deel van het jaar buiten lopen doet niets af aan het feit dat deze runderen ook wanneer ze op stal staan moeten kunnen voorzien in hun gedragsbehoeften en dat er dus voldoende ruimte beschikbaar is. Deze reacties hebben dan ook niet geleid tot aanpassingen.

Geschikte ondergrond
Enkele reacties van dierenwelzijnsorganisaties stellen dat de adviezen uit de dierinhoudelijke toets van de onderzoekersgroep in opdracht voor het convenant dierwaardige veehouderij niet gevolgd zijn. Zo wordt gesteld dat in de toelichting niet is opgenomen dat een vloer ook indrukbaar, schoon en droog moet zijn, zodat een goede drukverdeling op de klauwen wordt gerealiseerd en klauw- en pootproblemen worden voorkomen. Dit zou niet alleen moeten gelden voor ligplaatsen, maar ook voor looppaden en doorgangen. In de toelichting is reeds opgenomen dat er nog kennis vergaard dient te worden. Om deze reden was niet gespecificeerd waar de geschikte ondergrond aan zou moeten voldoen. Wel was al opgenomen dat de ondergrond van de ligplaats voldoende grip moet geven, droog en indrukbaar is. Voor de overige ondergrond is opgenomen dat deze stroef, stevig en stabiel moet zijn. De toelichting is aangevuld met de specificatie dat er op korte termijn wordt ingezet op het uitvoeren van onderzoek naar geschikte ondergrond (lig- en loopoppervlak) daarbij wordt gekeken naar meerdere aspecten en het spreekt voor zich dat de klauwgezondheid hierbij ook meegenomen zal worden. In 2028 wordt bezien of er voldoende kennis is en de praktische

haalbaarheid met als doel de maatregel per 2030 voor nieuwbouw in werking te laten treden en voor bestaande stallen in 2040.

Ligplaats
Een aantal dierenwelzijnsorganisaties stellen dat *minimaal* zou moeten worden toegevoegd aan de maatregel één ligplaats per koe, dat verduidelijkt moet worden dat runderen geen hinder mogen ondervinden tijdens het gaan liggen en opstaan, en dat de maatregel voor nieuwbouw per direct in zou moeten gaan. Het is bedoeld dat er minimaal één ligplaats per dier is, dit is naar aanleiding van de vorige consultatie al aangepast. Ten aanzien van de opmerking dat verduidelijkt moet worden dat de runderen geen hinder mogen ondervinden wordt opgemerkt dat in de toelichting al is opgenomen dat de ligplaatsen zodanig moeten zijn ingericht dat de dieren gelijktijdig zonder problemen kunnen gaan liggen, ongestoord rusten, opstaan en zichzelf kunnen likken. Daarnaast is aangegeven dat de afmetingen passend zijn bij de runderen op het bedrijf. Hiermee is dit al voldoende duidelijk en is dit niet aangepast. Door andere dierenwelzijnsorganisaties wordt aangegeven dat "indrukbaar" duidelijker gedefinieerd zou moeten worden. De algemene lijn van de AMvB is zoveel als mogelijk met doelvoorschriften te werken, de beschrijving van de ondergrond past in deze lijn en er is dan ook bewust voor gekozen niet tot in detail vast te leggen hoe de ondergrond eruit moet zien. Dit heeft ook te maken met het feit dat dit kan verschillen per leeftijdsgroep/gewichtsklasse en het onwenselijk geacht wordt innovaties in vloeren in de weg te staan. In de toelichting wordt al aangegeven dat er nog benodigde kennis vereist is over de geschiktheid van de ondergrond van de ligplaats voor runderen die voor andere productiedoeleinden dan melk worden gehouden.

Mogelijkheid tot vachtverzorging vanaf 14 dagen
Diverse sectorpartijen en veehouders plaatsen kanttekeningen bij de maatregel voor de mogelijkheid tot vachtverzorging. Zo wordt gesteld dat het verplichten van roterende, elektrische koeborstels in de vleesveehouderij niet praktisch uitvoerbaar is. Enkele sectororganisaties en veehouders stellen dat deze systemen niet bestand zijn tegen de kracht van grotere groepen vleesvee en dat zoogkoeien in de weide geen toegang hebben tot roterende koeborstels. Er wordt voorgesteld om de verplichting van de roterende borstel om te vormen naar een algemeen 'vachtverzorgingselement' die niet per definitie roterend is en om het artikel uitsluitend te laten gelden voor runderen die in de stal staan.

Ook geeft een veehouder aan dat de maatregel niet in lijn is met de maatregel voor het verbod op onthoornen omdat wordt gesteld dat de hoorns schade zullen toebrengen aan de borstels. Weer andere veehouders geven aan dat de borstels een bron kunnen zijn van verspreiding van schurftmijt of andere parasieten, wat weer nieuwe uitdagingen met zich meebrengt.

De (roterende) koeborstel wordt slechts als voorbeeld genoemd, om misverstanden te voorkomen was in de toelichting al een extra voorbeeld ((vaste) schuurborstel) opgenomen. De maatregel 'mogelijkheid tot vachtverzorging' biedt namelijk ruimte voor eigen invulling en direct ook een handreiking voor de veehouder door aan te geven wat in ieder geval een geschikt middel is om te voldoen aan het voorschrift. Daarbij kan ook rekening worden gehouden met gehoornde runderen. Als een ander middel dan de koeborstel beter geschikt is, is deze mogelijkheid er dus ook gewoon. Ten aanzien van eventuele verspreiding van schurftmijt of andere parasieten ligt het nemen van andere (preventieve) maatregelen meer voor de hand. Het is de verantwoordelijkheid van de veehouder om onnodige ziekteverspreiding te voorkomen. Het vachtverzorgingsmiddel dient, zoals aangegeven in artikel 2.44 van het Bhd, op passende wijze gereinigd en ontsmet te worden om kruiscontaminatie en ziekteverwekkers te voorkomen.

Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat de uitzondering dat de vachtverzorgingsmogelijkheid niet in de afkalfruimte en ziekenboeg aanwezig hoeft te zijn zou moeten komen te vervallen. Aangezien dieren zich slechts tijdelijk in deze ruimte bevinden is geen aanpassing gedaan aan deze uitzondering. Een andere dierenwelzijnsorganisatie stelt dat deze maatregel per 2027 in zou moeten gaan. Dat is echter nog voor de inwerkingtreding van de AMvB dus dit is niet aangepast.

Permanent toegang tot schoon drinkwater vanaf 14 dagen

Een reactie vraagt om in de AMvB te specificeren wat schoon drinkwater is en om hierin de richtlijnen van de Gezondheidsdienst voor Dieren te volgen. In de toelichting was al opgenomen dat volgens artikel 1.7 sub f Bhd dieren toegang moeten hebben tot onder andere water van passende kwaliteit. Hiermee is dus aangesloten in de terminologie van bestaande regelgeving. Deze al bestaande omschrijving 'passende kwaliteit' levert in de praktijk (zowel voor houder als toezichthouder) geen onduidelijkheden op dus geeft deze reactie geen aanleiding tot aanpassing. Door dierenwelzijnorganisaties wordt aangegeven dat water moet worden aangeboden in een open oppervlak, niet door middel van bijvoorbeeld een nippel, en dat er voldoende ruimte aan de drinkbak dient te zijn, of meerdere drinkbronnen beschikbaar zijn. Dit is niet in de AMvB vastgelegd omdat de maatregel van permanente toegang samen met de al bestaande bepaling van het huidige Bhd (artikel 1.7) voldoende handvatten geeft. Een sectorpartij geeft aan dat de term 'vers drinkwater' kan leiden tot onnodige discussies omdat runderen die in natuurgebieden leven ook oppervlaktewater drinken. Naar aanleiding hiervan is de term aangepast naar 'vers water van passende kwaliteit'.

Een aantal dierenwelzijnsorganisaties en burgers stellen dat een kalf al vanaf de geboorte permanent toegang zou moeten krijgen tot schoon drinkwater en niet pas vanaf 14 dagen. In het kader van praktische uitvoerbaarheid en duidelijkheid voor de veehouder is er bij kalveren voor gekozen een aantal maatregelen te clusteren vanaf het moment van groepshuisvesting. Het aanbieden van permanent vers water is er daar één van. Deze maatregel blijft dus ongewijzigd. Bovendien geldt voor kalveren tot 14 dagen leeftijd het huidige artikel 2.42, lid 2 van kracht en is het dus verplicht permanent vers drinkwater beschikbaar te hebben voor kalveren bij warm weer en voor zieke kalveren.

Minimaal één eetplaats per rund

Enkele veehouders en sectorpartijen stellen dat de voorgestelde eis voor één eetplaats per dier niet goed aansluit bij de praktijk van met name vleesvee, waar dieren vaak buiten lopen en voer in voldoende mate beschikbaar is zonder individuele eetplaatsen. Daarbij wordt aangevoerd dat wachttijd bij het voerhek niet problematisch is zolang er voldoende ruwvoer is, en dat de toelichting mogelijk te veel is gebaseerd op melkvee, waar hogere productie-eisen tot andere gezondheidsrisico's leiden. Andere reacties van dierenwelzijnsorganisaties stellen juist dat de AMvB zou moeten specificeren dat er naast *minimaal* één eetplaats per rund ook passende afmetingen opgenomen moeten worden om hinder en letsel te voorkomen. Gelet op het uitgangspunt van de AMvB te werken met doelvoorschriften en het feit dat er veel verschil in grootte van de dieren zit (vanwege onder andere rasverschillen, leeftijd, geslacht en drachtlengte) worden er geen eisen aan afmetingen van de eetplaats vastgelegd.

De maatregel betreffende eetplaatsen is weer aangepast naar 'voldoende eetplaatsen'. In de consultatie van de AMvB voor varkens, melkvee, kalveren en pluimvee was de term 'voldoende' opgenomen met 2027 als ingangsdatum. Vanwege de onduidelijkheid die deze term met zich meebracht en de achterliggende gedachte dat runderen sterk de behoefte hebben tegelijk met andere soortgenoten in een groep te eten is door WSER/CAF een aanvullende impactanalyse uitgevoerd voor één eetplaats per rund. Naar aanleiding hiervan is in de consultatieversie vleesvee één eetplaats per rund opgenomen per 2040. In de reacties op deze versie is zowel vanuit de melkvee- als vleesveesector gereageerd. Met name gelet op het feit dat de runderen reeds permanent beschikking hebben over ruwvoer (en dit ook een van de eisen van de AMvB is) zijn er grote bezwaren ten aanzien van deze maatregel. De maatregel in combinatie met de impact op het bedrijf wordt in de reacties als onevenredig bestempeld. Gelet op voorgaande is de maatregel daarom aangepast naar 'voldoende' eetplaatsen per 2030. In de toelichting is daarbij opgenomen dat invulling van de norm 'voldoende' wordt opgenomen in een GGP.

(Onbeperkte) toegang tot ruwvoer vanaf 14 dagen

Dierenwelzijnsorganisaties stellen dat de maatregel voor ruwvoer per 2028 in werking zou moeten

treden en voor kalveren vanaf 7 dagen leeftijd in plaats van 14 dagen. Er zijn ook reacties van sectorpartijen die aangeven dat onbeperkte toegang overbodig is omdat een rund 14 uur per dag rust. In het kader van praktische uitvoerbaarheid en duidelijkheid voor de veehouder is ervoor gekozen een aantal maatregelen te clusteren vanaf het moment dat kalveren niet individueel gehouden mogen worden. Kalveren mogen vanaf 2030 niet meer individueel gehuisvest worden wanneer ze ouder zijn dan 14 dagen. Het permanent aanbieden van ruwvoer is één van de geclusterde maatregelen en blijft daarom op 2030 staan. De toegang tot ruwvoer voor runderen stond reeds op 2028.

Een dierenwelzijnsorganisatie beargumenteerd dat in een GGP ook iets opgenomen moeten worden over juist voermanagement en voersamenstelling omdat metabole aandoeningen een groot welzijnsprobleem zijn. Er zijn geen voorschriften opgenomen ten aanzien van de kwaliteit en samenstelling van het ruwvoer en aan het voermanagement zelf, om veehouders de mogelijkheid te geven het voer naar eigen inzicht af te stemmen op het dier. Met een GGP kunnen veehouders handvatten krijgen ten aanzien van de kwaliteit van het ruwvoer. Een andere dierenwelzijnsorganisatie pleit daarnaast voor een expliciet verbod op het kwalitatief en kwantitatief beperken van ruwvoer voor kalveren. In de AMvB is al opgenomen dat het ruwvoer vezel houdend moet zijn en nutritionele waarde moet hebben**.** Zij stellen ook dat de regelgeving een tegenstrijdigheid bevat: enerzijds wordt onbeperkte toegang tot ruwvoer voorgeschreven, terwijl anderzijds nog een bepaling geldt die *slechts beperkte hoeveelheden ruwvoer vanaf veertien dagen leeftijd voorschrijf*t. De bepaling waaraan gerefereerd wordt is artikel 2.41, lid 4 Bhd, deze bepaling is gebaseerd op de Europese Richtlijn 2008/119/EG waarin de minimumnormen ter bescherming van kalveren zijn vastgelegd. Het gaat hier om een minimumvoorschrift en deze botst niet met de bepaling onbeperkt ruwvoer.

Ten aanzien van de terminologie onbeperkte toegang tot ruwvoer zijn de reacties vergelijkbaar met de reacties op de eerdere internetconsulatie. Zo wordt door een dierenwelzijnsorganisatie opgemerkt dat “toereikende hoeveelheid” zou moeten vervallen, zodat het duidelijk is dat er onbeperkt toegang tot ruwvoer dient te zijn voor kalveren en runderen. Ter verduidelijking is de term onbeperkte toegang is aangepast naar permanente toegang tot ruwvoer.

Mogelijkheid tot afzonderen bij ziekte
Enkele reacties van dierenwelzijnsorganisaties stellen dat in de AMvB expliciet zou moeten worden opgenomen dat een ziekenboeg verplicht is, dat de ziekenboeg niet dezelfde ruimte mag zijn als de afkalfruimte, er voldoende bewegingsruimte is en runderen comfortabel kunnen liggen, dat er minimale een minimale oppervlakte-eis gesteld moet worden en dat maatregel al vóór 2030 ingevoerd moet worden. De maatregel houdt reeds in dat het moet gaan om een aparte ruimte. Daarnaast is in de toelichting reeds beschreven wat de basisvereisten zijn voor de ruimte voor zieke dieren. Verdere invulling volgt in een GGP. De reacties hebben dan ook niet geleid tot aanpassingen. "Comfortabel" zou volgens een reactie nader ingevuld moeten worden als: de aanwezigheid van diepstrooisel. Er is echter bewust voor gekozen om comfortabel niet nader te specificeren vanwege de verschillende typen vloeren en staltypes. Wel dient ook deze ruimte te voldoen aan de algemene huisvestingseisen. Verder wordt in een reactie gesteld dat verduidelijkt moet worden dat een ziek rund vanuit de ziekenboeg oog- en gehoorcontact moet kunnen houden met andere runderen, tenzij isolatie op advies van een dierenarts noodzakelijk is. Ook dit was al opgenomen in de toelichting. Tot slot wordt gesteld dat deze verplichtingen vanaf 2028 zouden moeten gelden voor zowel nieuwe als bestaande stallen. Het jaartal 2030 is naar aanleiding van de reacties niet gewijzigd om veehouders voldoende tijd te geven eventuele aanpassingen op het bedrijf te doen.

Mogelijkheid tot afzonderen stier
Een dierenwelzijnsorganisatie heeft een aantal opmerkingen ten aanzien van de maatregel op een stier te kunnen afzonderen. Zo geven zij aan dat artikel 2.46j lijkt te gelden voor alle stieren, dan de in de toelichting benoemde groepen: dekstieren en stieren die na tijdelijke afzondering door ziekte niet meer teruggeplaatst kunnen worden in de groep. Dit is niet zo bedoeld en verduidelijkt

in de AMvB tekst. Ook moeten de eisen die in artikel 2.46k genoemd worden voor een ziek rund "Vanuit de ruimte, bedoeld in het eerste lid, heeft het rund permanent rechtstreeks zicht op en is het binnen gehoorafstand van de koppel waartoe het behoort, voor zover de koppel in de stal is" ook benoemd worden in de AMvB voor individuele huisvesting van stieren. In de toelichting stond dit reeds beschreven en is naar aanleiding van deze reactie ook opgenomen in de AMvB. Als laatste wordt aangegeven dat het belangrijk is dat alle individueel gehuisveste stieren toegang hebben tot een veilige uitloop. Een verplichting tot uitloop is niet opgenomen. Met de opgenomen maatregelen in de AMvB wordt voorzien in de gedragsbehoeften.

Mogelijkheid tot afzonderen bij afkalven
In een aantal reacties van dierenwelzijnsorganisaties wordt voorgesteld om in de AMvB op te nemen dat de koe veilig en ongestoord moet kunnen afkalven en vanaf welk moment zij toegang moet krijgen tot de afkalfruimte. Het veilig en ongestoord kunnen afkalven wordt ingevuld door de dieren de mogelijkheid te bieden om zich af te kunnen zonderen. Het moment waarop de koe toegang krijgt tot de afkalfruimte is niet vastgelegd omdat er meerdere factoren zijn die meespelen bij het bepalen van het juiste moment. Dat kan zowel te maken hebben met het dier als de indeling van de stal. Een dierenwelzijnsorganisatie pleit ervoor op te nemen dat dieren nestgedrag kunnen uitvoeren door in de afkalfruimte door geschikt materiaal aan te bieden. In de toelichting is toegevoegd dat het toepassen van stro of ander manipuleerbaar materiaal het natuurlijk gedrag rondom het afkalven ondersteunt. Daarnaast wordt gesteld dat de inrichting van de afkalfruimte gespecificeerd moeten worden. Er is in de al toelichting opgenomen dat het moet gaan om een ruimte die onder andere voorziet in voldoende bewegingsruimte en dat de huisvesting moet voldoen aan de voorwaarden van de AMvB ten aanzien van onder andere de ondergrond. Er is een sectorpartij die heeft aangegeven dat er een uitzondering gemaakt zou moeten worden voor zoogkoeien die buiten afkalven en dus niet altijd in de buurt zijn van de stal. In de toelichting is verduidelijkt dat deze bepaling (ten aanzien van de eisen in de stal) niet van toepassing is voor runderen die in de wei afkalven.

Maatregelen specifiek voor kalveren

Groepshuisvesting vanaf 14 dagen
Een aantal dierenwelzijnsorganisaties stellen dat op basis van de wetenschap een kalf binnen zeven dagen in de groep geplaatst moet worden. Deze reacties waren vergelijkbaar met de reacties die eerder op de concept AMvB zijn binnengekomen. De maatregel is net als na de vorige consulatie niet aangepast.

Een sectorpartij stelt dat het vervallen van individuele huisvesting van kalveren gedurende de eerste weken op het kalverbedrijf brengt gezondheidsrisico's met zich mee brengt en pleit voor oor behoud van individuele huisvesting gedurende enkele dagen na aanvoer op het kalverbedrijf, in het belang van de gezondheid en daarmee het welzijn van het kalf. Deze uitzondering voor de aanvoer van kalveren op het kalverbedrijf is opgenomen.

Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat er normen voor groepsgrootte moeten worden opgenomen, waarbij zij een groepsgrote van 2-7 kalfjes voorstellen. Er zijn in de AMvB echter geen normen opgenomen voor groepsgrootte. Met het verbod op individuele huisvesting vanaf een leeftijd van 14 dagen wordt wel gewaarborgd dat de dieren met minimaal twee bij elkaar staan. Vanwege de verschillen in bedrijfsgrootte, manier van houden (al dan niet kalf bij koe bijvoorbeeld) en daarmee de aanwezigheid van kalveren in een bepaalde leeftijdsklasse zijn geen verdere normen opgenomen ten aanzien van groepsgrootte. Wel wordt in het kader van het beschikbare oppervlakte onderzoek gedaan naar de leefruimte in combinatie met groepsgrootte voor kalveren. Daarnaast wordt onderzocht wat het maximale leeftijdsverschil in combinatie met diergezondheidsrisico's kan zijn. Dit was al opgenomen in de toelichting en deze reactie heeft dan ook niet geleid tot aanpassingen.

Verbod op aanbinden tijdens het voeren
Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat in de toelichting staat vermeldt dat kalveren in groepshokken momenteel nog maximaal één uur mogen worden aangebonden tijdens het voeren van melk of melkvervanger, maar dat hiervan in de praktijk geen gebruik meer wordt gemaakt. De organisatie is daarom van mening dat deze uitzondering niet pas in 2028, maar zo snel mogelijk kan vervallen. De AMvB treedt echter pas in werking vanaf 2028. De reactie heeft dan ook niet geleid tot een aanpassing.

Ondergrond

Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat het moment van inwerkingtreding voor de verplichte ondergrond moet worden vermeld in de AMvB en niet alleen in de toelichting. In de AMvB is dit al opgenomen. Daarnaast wordt gesteld dat deze maatregel voor nieuw- of verbouw al in 2028 in werking zou moeten gaan. Ook wordt gesteld dat moet worden opgenomen dat de ligruimte achter in het hok gepositioneerd zou moeten worden; zo ver mogelijk verwijderd van de voertrog, aangezien kalveren geneigd zijn om te mesten/urineren tijdens het vreten. Daarnaast zou aangevuld moeten worden dat en 'een rund ongestoord en veilig moet kunnen lopen, rennen, springen en staan'. In de toelichting is al opgenomen dat runderen ongestoord en veilig moeten kunnen bewegen en staan op de ondergrond. Het is niet nodig geacht bewegen verder uit te splitsen. Op dit moment is nog onvoldoende kennis beschikbaar hoe de ondergrond en eventueel daarom gekoppelde stalindeling eruit zou moeten komen te zien. Daarom was in de toelichting al opgenomen dat het is de inzet om zo snel mogelijk de benodigde kennis te vergaren zodat de maatregel voor 2040 in werking kan treden voor nieuwbouw stallen. Dit is aangepast naar aanleiding van de consultatie en nu is opgenomen dat op korte termijn wordt ingezet op het uitvoeren van onderzoek naar geschikte ondergrond. In 2028 wordt bezien of er voldoende kennis is en wordt gekeken naar de praktische haalbaarheid. Voorzien is dat de maatregel per 2030 voor nieuwbouw in werking treedt en voor bestaande stallen in 2040.

Beschikbare oppervlakte
Volgens een sectorpartij heeft de maatregel om voor alle kalveren tot zes maanden leeftijd minimaal 2,0 m² per kalf te verplichten, grote economische gevolgen voor de sector en in het bijzonder de circa 300–400 bedrijven met zogenaamde startkalveren. Volgens de sector is deze impact niet meegenomen in de economische analyse. De sector stelt voor om de maatregel voor kalveren tot 150 kg op 1,65 m² per kalf vast te stellen. Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat het leefoppervlakte van kalveren stapsgewijs verhoogd zou moeten worden naar 3m2 per kalf. Een andere dierenwelzijnsorganisatie stelt dat de EFSA-norm van 20-30m2 per kalf verplicht zou moeten worden. Eerder is al toegelicht dat bij het opstellen van de maatregelen niet altijd de wetenschap een op een gevolgd kan worden. Bij het opstellen van de maatregelen is ook rekening gehouden met andere factoren (waaronder economische impact).

In het huidige Bhd is een stapsgewijze verhoging van de oppervlakte voor het kalf voorgeschreven, deze is afhankelijk van de gewichtsklasse en daarmee de grootte van het kalf. Deze stapsgewijze verhoging zit niet in de AMvB. Gelet op de economische impact en het onwenselijke gevolg van het later aanvoeren van kalveren in de kalverhouderij, is de stapsgewijze verdeling teruggebracht door de oppervlakte eis voor kalveren tot drie maanden leeftijd aan te passen naar 1,65 m2 per kalf. Hiermee wordt de stapsgewijze verhoging die reeds in het Bhd was opgenomen behouden maar worden de eisen aan beschikbare oppervlakte wel verhoogd. In de toelichting wordt duidelijk beschreven dat het hier een eerste stap naar meer ruimte voor het kalf betreft. Voor kalveren tot 12 maanden leeftijd wordt ingezet op onderzoek naar optimale leefruimte in combinatie met groepsgrootte. Dit onderzoek moet vóór 2030 resultaten hebben opgeleverd. Met de kennis die de komende jaren beschikbaar komt, zal vóór 2030 worden bepaald in welke stappen hoe een vervolg op het verder vergroten van de beschikbare oppervlakte voor kalveren eruit gaat dient te zien.

Eerste zes weken melk via de speen
Een dierenwelzijnsorganisatie geeft aan dat deze maatregel aansluit bij de praktijk en daarom per

2028 al in werking kan treden. Dit geldt echter niet voor met name de kalverhouderij en de datum is daarom niet aangepast. Daarnaast zou toegevoegd moeten worden in de toelichting dat kalveren minimaal 20% van het lichaamsgewicht per dag aan melk krijgen, tot minimaal 4 weken leeftijd, en verdeeld over een voerfrequentie die past bij de behoeftes van het dier en zouden er eisen moeten komen aan het voermanagement. Net als voor ruwvoer geldt hier dat dit aan de veehouder en zijn kennis daarover gelaten wordt. Voor de suggestie dat dieren synchroon melk moeten kunnen drinken wordt verwezen naar het reeds bestaande artikel 2.38 Bhd waarin is geregeld dat wanneer niet ad libitum of via een automatisch voedersysteem wordt gevoederd de breedte van het voerhek zodanig moet zijn dat alle kalveren tegelijk kunnen eten. De dierenwelzijnsorganisatie geeft daarnaast aan dat onderzocht moet worden wat voor het kalf de beste leeftijd is om via de speen melk te krijgen en er zouden eisen moeten komen bijvoorbeeld over de hoogte van de speen. Een sectorpartij stelt daarentegen dat de meerwaarde van de zoogpositie niet is bewezen en dit geschrapt zou moeten worden.

Inmiddels is er door WLR een onderzoek uitgevoerd met als titel 'Effect van methode van aanbieden van melk op klinische gezondheid en gedrag van het kalf'. Dit onderzoek geeft aanleiding tot vervolgonderzoek en in de toelichting is dan ook opgenomen dat wordt ingezet op onderzoek naar het eventueel langer verstrekken van melk via de speen en naar het verstrekken van melk via de speen in zoogpositie. Vanwege de impact van het aanbrengen van spenen in zoogpositie in de kalverhouderij is de zoogpositie voor nu geschrapt maar in vervolgonderzoek zal hier aandacht aan worden besteed.

Hemoglobinegehalte
Een dierenwelzijnsorganisatie pleit ervoor om het hemoglobinegehalte (Hb) van kalveren zo veel mogelijk op peil te houden via passend ruwvoer met voldoende opneembaar ijzer, in plaats van via ijzerinjecties. De toelichting is aangevuld met het eindbeeld dat kalveren geen ijzertekort hebben doordat kalveren voer met voldoende ijzer gevoerd krijgen waarbij er dus niet meer gestuurd wordt op beperkte hoeveelheid ijzer en kleur van het vlees. In dit kader zal onderzoek worden uitgezet, zodat uiteindelijk het Hb-gehalte niet meer gecontroleerd hoeft te worden. Een dierenwelzijnsorganisatie geeft ook aan dat er een gemiddelde van 7 mmol/l Hb per liter aangehouden zou moeten worden en geen kalveren met een Hb onder de 6 mmol/l om een veiligheidsmarge t.a.v. (subklinische) bloedarmoede in te bouwen.

Volgens een sectorpartij leidt de huidige aanpak tot rechtsongelijkheid, omdat alleen kalveren uit de kalverhouderij worden gemonitord en niet kalveren uit de melkvee- en vleesveehouderij, waar door natuurlijke variatie eveneens dieren met lagere Hb-waarden voorkomen. De reden dat alleen de kalveren uit de kalverhouderij worden gemonitord is omdat daar bewust gestuurd wordt op beperkte ijzeropname en daarmee het risico op een te laag Hb aanzienlijk groter is dan in de vleesvee- en melkveehouderij. Deze reactie leidt dan dus ook niet tot aanpassingen. Een sectorpartij pleit voor een onderbouwing op basis van feitelijk onderzoek in plaats van expertinschattingen en vraagt om meer duidelijkheid over de handhaving om rechtsonzekerheid voor kalverhouders te voorkomen. Een andere sectorpartij stelt dat de regel aangepast zou moeten worden naar gemiddeld, vanwege de schommelingen bij kalveren. De maatregel is naar aanleiding van voorgaande niet gewijzigd, in de toelichting is reeds onderbouwing gegeven voor de norm van 5,3 mmol/l. In de toelichting is aanvullend wel opgenomen dat het van belang is rekening te houden met het feit dat er variatie kan zitten in het Hb-gehalte bijvoorbeeld om dat een kalf ziek is geweest. Het kan dan ook voorkomen dat enkele kalveren bij de slacht minder dan 5,3 mmol/l Hb hebben. Het is niet de bedoeling is dat een kalverhouder direct wordt afgerekend op enkele kalveren met een lager Hb-gehalte.

Verhogen transportleeftijd kalveren
Een sectorpartij geeft aan dat het van belang is dat veehouders kalveren van onder de 28 dagen tussen weides, of tussen een weide en de stal kunnen verplaatsen. De zinsnede 'als het vervoer geen economisch oogmerk heeft' vinden zij te onduidelijk en opperen aan te sluiten bij het afstandscriterium van 100 km zoals ook in de Europese transportverordening wordt gebruikt (zie

Bijlage I, hoofdstuk I, onderdeel 2, aanhef en onder e van Vo. (EU) 1/2005). In de toelichting en AMvB staat echter dat de maatregel niet van toepassing is als het vervoer geen economisch oogmerk heeft. Dit wordt als voldoende duidelijk geacht en heeft dan ook niet tot een aanpassing geleid.